

ЕКОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ ЗМІСТУ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛОЇ ЛЮДИНИ

In the article rich positions in content of formation of adults are considered through the prism of characteristic features and leading functions and they are extrapolated on ecological education, which, according to statement of author, from one side is in every constituent, and with other – is the direct instrument of realization of functions of formation of adults.

В статтє рассмотрєны содержательные позиции образования взрослых сквозь призму характерных особенностей и ведущих функций и экстраполировано их на экологическое образование, которое, по утверждению автора, с одной стороны присутствует в каждой составляющей, а с другой – является непосредственным инструментом реализации функций образования взрослых.

Наразі прийнято вважати, що доцільність освіти дорослих є загально визнаним фактом, адже переважна більшість країн у тому чи іншому сенсі своїм технологічним, соціокультурним і економічним прогресом зобов'язані саме освіті дорослих. Так само як і вектор свого подальшого соціально-економічного зростання вони репрезентують через її розвиток. Сучасні реалії вимагають значного прискорення й оновлення наукових, технічних і соціально-економічних умов життєдіяльності, серед яких екологічна освіта дорослих посідає важливе місце. По-перше, саме вони володіють інтенсивними технічними технологіями, потужність і сила яких може спрямовуватися людьми некомпетентними, байдужими, що може призвести до непередбачуваних наслідків. По-друге, саме дорослі виховують нове покоління. Формування екологічно доцільної поведінки відбувається шляхом передавання знань, досвіду, цінностей від дорослих молодому

поколінню, проте, як відомо, виховний вплив починається із копіювання вчинків дорослих. Саме цими позиціями обґрунтовується необхідність піднесення рівня екологічної культури суспільства в цілому, орієнтування освіти дорослих на формування моральних цінностей, на усвідомлення їх особистої ролі у створенні гармонійних взаємовідносин між суспільством і навколишнім середовищем.

Основне завданням екологічної освіти дорослих можна сформулювати як постійне підвищення екологічної культури, екологічної компетентності робітників, службовців, спеціалістів й, насамперед, викладачів, вихователів, керівників усіх рівнів у зв'язку із підвищенням екологічних освітніх стандартів. Розв'язання цього завдання полягає не тільки і не стільки у неперервному засвоєнні знань та неперервному педагогічному впливові, а визначає безпосередній зв'язок навчання із суспільно-практичним розвитком особистості.

Природно, що проблема освіти дорослих існувала завжди, оскільки люди, протягом життя так чи інакше засвоювали і використовували досвід інших. Серед українських дослідників, які вивчали різні аспекти освіти дорослих, слід назвати С. Болтвіця, Л. Даниленко, Б. Матвієнко, В. Олійника, Т. Протасову, С. Саган, Л. Сігаєву. Проте попри значну кількість наукових праць і публікацій, в яких зазначено розв'язання даної проблеми, досліджень, пов'язаних із розв'язанням проблем екологічної освіти дорослих, на жаль, немає.

Розглянемо змістові позиції освіти дорослих через призму характерних особливостей й функцій з тим, аби екстраполювати їх на екологічну освіту. На нашу думку, екологічна освіта, з одного боку, присутня у кожній їх складовій, а з іншого – є безпосереднім інструментом їх реалізації.

Перше. З позиції андрагогіки неперервність освіти є чинником розвитку дорослої людини. Останніми роками набули поширення дискусії щодо дефініції неперервна освіта. Наразі у літературі вживаються й інші, близькі за значенням, терміни, такі, як «освіта протягом усього життя» (lifelong education), «продовжена освіта» (continuing education), «рекурентна освіта (повторюється час від часу)» (recurrent education). Коли мова йде про освіту дорослих й необхідно наголосити її відносну незалежність від структур формальної освіти, говорять про «освіту поза школою» (out-of-school education) та «неформальну освіту» (non-formal education), «перманентну освіту», «підвищення кваліфікації», «перекваліфікацію», «підготовку і перепідготовку кадрів».

Отже, освіту дорослих доцільно брати до уваги як пролонгований процес розвитку людини як особистості, громадянина, індивідуальності, фахівця, що відбувається протягом усього життя. Філософсько-педагогічна ідея неперервної освіти уособлює поєднання декількох змістових цілеспрямувань, що мають безпосереднє відношення до екологічної освіти. По-перше, це пролонговане цілеспрямоване засвоєння особистістю соціокультурного досвіду з використанням усіх ланок освітньої системи; по-друге, це дотримання принципів організації чинної

системи освіти, освітньої політики, спрямованої на створення умов для навчання людини впродовж усього її життя; по-третє, забезпечення логічного взаємозв'язку і наступності різних ланок освіти. Особливий акцент в освіті дорослих зроблено на підвищенні кваліфікації, перепідготовці у процесі зміни професії, освіти у процесі адаптації до зміни соціальних умов, тобто процесах, які відбуваються за межами базової освіти, що також стосується екологічної освіти.

За даними американських економістів, рівень професійних знань, що мають набути сучасні спеціалісти щорічно поновлюється на 20%. Таким чином, постійне оволодіння новими знаннями, методиками і технологіями є безумовним чинником підтримки відповідної кваліфікації спеціалістів, що й обґрунтовує провідний принцип сучасної освіти – її неперервність, який визначає стратегічний орієнтир суспільного прогресу.

На думку експертів ЮНЕСКО саме неперервна освіта, яка насамперед охоплює дорослих людей, й покликана сприяти «екологічно сталому розвитку, сприяти демократії, справедливості, науковому, соціальному та економічному розвитку, створенню суспільства, де на зміну жорстким конфліктам прийдуть діалог і культура світу, засновані на справедливості» [2].

На безпосередню включеність екологічної освіти в освіту дорослих вказує загальне і часткове. Загальним є їх основотворчий принцип. Оскільки освіту дорослих у XXI столітті називають «освітою впродовж життя», провідним принципом якої є неперервність, а екологічна освіта, базовим чинником якої також є неперервність, виникають підстави вважати ці обидві освітні ланки природно й органічно поєднаними. Часткове визначається реалізацією функцій освіти дорослих (соціальної, адаптивної тощо).

Друге. Зазначаючи роль освіти дорослих у сучасному суспільстві виокремлюють її соціальну функцію. Вона передусім полягає в перетворенні внутрішнього світу особистості, що й визначає серед інших важливих проблем (боротьба із бідністю, державна безпека, тендерна політика тощо) щонайменше дві позиції, які мають безпосереднє відношення до екологічної освіти – формування відповідального ставлення до власного здоров'я і позитивного сприйняття здорового способу життя та соціокультурного середовища. Адже взаємозалежність природи і суспільства на сучасному етапі їх розвитку визначають необхідність урахування усіх соціальних явищ у відповідності до можливостей природи щодо негативного або позитивного впливу на неї. У цьому сенсі необхідність формування у суспільства екологічної

культури засобами екологічної освіти, у тому числі й екологічного просвітництва, виступає одночасно і як норма і ідеал, які висуватимуть екологічно доцільні обмеження на шляху людського егоїзму й невігластву, а також гарантувати високий ступінь узагальненого показника діяльності людини. Адже за умови сприйняття екологічної культури як способу соціального існування, коли людина за допомогою матеріальних і духовних засобів забезпечує своє самозбереження і розвиток як соціальної істоти, екологічна культура є способом соціокультурного розвитку суспільства, сприяє підтриманню й відтворенню навколишнього середовища.

Провідна ознака XXI століття, на думку директора Інституту європейської екологічної політики Є. фон Вайцекера, полягає у тому, що релігія, культура, освіта, право і економіка будуть визначатися ... екологічним диктатом. На відміну від минулого «століття економіки» нове – буде «століттям навколишнього середовища» [10]. Проте життєво важливі інновації у світі не можуть бути зведеними лише до провідної ролі знань. Наразі для освіти принциповим є усвідомлення екологічних загроз і відповідні поведінкові зміни у діяльності людей. Уперше ця позиція була зафіксована на Стокгольмській конференції ООН у 1972 р. Останні десятиліття минулого століття показали, що екологічний імператив, якщо його штучно виокремлювати із контексту соціально-економічного розвитку не дає бажаного результату. Саме тому на конференціях ООН у Ріо-де-Жанейро (1992 р.) та Йоганнесбурзі (2002 р.) з'явилася тенденція щодо поширення і зміцнення ідеології SUSTAINABLE DEVELOPMENT, яка до чинників розвитку включає не тільки матеріальне середовище існування, але й соціальну сферу.

Цікавим прикладом інноваційного екологічного виховання дорослого населення може слугувати «Вінтер-модель», застосовувана на одній із фірм ФРН «Ерст Вінтер і син». Суть моделі ґрунтується на впровадженні філософських підходів в екологічно чисте виробництво. Принцип охорони природи як офіційна мета виробництва було уперше проголошено у 1972 році з нагоди 125-літнього ювілею «дому Вінтерів». Керівництво фірми зуміло організувати інтегровану модель екологічно орієнтованого менеджменту, яка охоплює усі сфери виробництва: від навчання підлітків і підвищення кваліфікації дорослого населення до рециклінгу, оформлення виробництва і вибору транспортних засобів. Мотивацією для екологічних акцій фірми є усвідомлення того, що виробництво як споживач природних ресурсів завдає шкоди навколишньому середовищу, а отже мають нести відповідальність за її охорону і збереження [11].

Третє. За визначенням ЮНЕСКО, пріоритетне завдання освіти дорослих полягає у забезпеченні комплексу знань і умінь, необхідних особистості для активної творчої діяльності, що допомагає їй адаптуватися у сучасному суспільстві, яке швидко й динамічно розвивається.

Отже, однією з провідних функцій освіти дорослих є адаптивна, яка спрямована на розуміння й сприйняття нових умов життя. Проте одним із впливових чинників, що змінюють наші умови існування і вимагають постійної адаптації як біологічної, так і соціальної, є екологічний стан навколишнього природного середовища. Його зміни відбуваються під впливом антропогенного фактору, спричиненими людиною, проте й потерпає від нього у найбільшому ступені також сама людина.

Пришвидження змін викликає загрозу втрати адаптацій, яка підтримує рівновагу в екологічних системах. Для протистояння цій загрозі людина повинна усвідомлювати глобальні зміни і постійно прилаштовувати до них свою життєдіяльність тобто постійно поновлюватися засобами неперервної освіти. Як підкреслює М. Головагий, не можна забувати й того, що освіта дорослих значною мірою сприяє забезпеченню більш успішного пристосування членів суспільства, життєвий шлях яких різко змінився за різних причин і обставин [3].

Четверте. Наразі є певні усталені погляди на роль освіти дорослих як чинника, що забезпечує як безпосередній процес розвитку особистості, так і визначає шляхи реалізації і оновлення цього процесу. Водночас освіта дорослих звернена до людини не як економічний чинник, а як мета розвитку і вищої цінності [5]. Тобто мова йде про морально-розвивальну функцію освіти дорослих, яка спрямована на «всебічний прогрес розвитку особистості у період її самостійного життя шляхом спадкового збагачення попередньо набутих знань і вмінь [8].

Російські вчені акцентують увагу на тому, що в умовах девальвації загальнокультурної компоненти освіти дорослих, превалювання прагматично-утилітарних тенденцій предметом культурологічного аналізу стає виявлення і обґрунтування культурних цілей і функцій освіти дорослих як сфери духовного виробництва, його соціального значення як посередника між культурою і особистістю, як споживача культури і як регулятора, який здійснює відбір культурно-освітніх цінностей і культурних моделей, які сприяють гармонізації і стабілізації у сучасній соціокультурній ситуації [5].

Як зазначається у матеріалах Другої Всеукраїнської конференції екологічної громадськості, головною причиною сучасних екологічних негараздів є криза духовності, хибна філософія суспільного буття, відсутність екологічної свідомості як розуміння обмеженості можливостей і ресурсів Землі, моральна розбещеність [6, 145]. Передусім екологічна криза визначається наразі як моральна криза, головною причиною якої є катастрофічно низький стан духовності суспільства. Оскільки вимоги сучасної духовності спрямовані на індивідуалізацію особистості, виявлення її самоаутентичності, неповторності, глибинності, формування цієї якості можуть стати одним із чинників подолання екологічної кризи.

Отже, одне із питань, порушених у статті, є визначення можливості впливу екологічної освіти на формування морально-етичного ставлення дорослих до навколишнього середовища у процесі їх професійної діяльності і побуті. Припущення, з якого ми виходили, полягає у тому, що на сучасному етапі оптимізації впливу суспільства на природу серед найважливіших у науково-технічній, соціально-економічній, політичній сферах пріоритет належить освітній сфері. Саме через неї відбувається формування й поширення екологічних знань, які мають зумовлювати посилення морально-етичного фактору кожної особистості.

Викладене вище дає підстави для таких узагальнень. Наразі у європейській і світовій теорії і практиці неперервної освіти дорослих сформульовано ключові принципи, на засадах яких й відбувається розвиток цього освітнього напрямку. Ці принципи є базовими, універсальними, а отже можуть слугувати для створення і розвитку системи екологічної освіти дорослих. Зокрема:

- нові базові знання і навички для усіх;
- збільшення інвестицій у людські ресурси;
- інноваційні методики викладання і навчання;
- нова система оцінювання набутої освіти;
- розвиток системи консультування;
- наближення освіти до особистості.

Їх екстраполяція на екологічну освіту надасть можливості, які дозволять дорослій людині:

- навчитися пізнавати, тобто забезпечать необхідним інструментарієм для усвідомлення того, що відбувається у світі, зокрема й у галузі взаємовідносин суспільства і навколишнього середовища;
- навчитися діяти таким чином аби професійна і побутова діяльність завдавала мінімальної шкоди навколишньому середовищу;

- сприяти соціалізації особистості засобами активної екологічної діяльності;
- формувати активну життєву позицію, яка відповідатиме коеволюційному розвитку природи й суспільства.

Окремо зупинитися на позиціях, які на нашу думку, вимагають всебічного вивчення й уточнення й можуть стати предметом для перспективних наукових досліджень в освіті дорослих.

По-перше. Оскільки визначення категорії «доросла людина» ще не усталилося, а відтак її трактування відбувається достатньо довільно, необхідно обґрунтувати дефініцію «дорослий». У документах з освіти дорослих можна знайти такі визначення «дорослий учень» – особа дідздатного віку, так або інакше суміщає навчальну діяльність із занятістю у сфері оплачуваної праці (Проект Концепції розвитку освіти дорослих в державах-учасниках Співдружності Незалежних Держав); це соціально зрілий, у цілому сформований індивід, який уже має статус оплачуваного робітника і повноправного громадянина, діяльного члена різномірних соціальних обов'язків [9]. Дорослими учнями є: учні вечірньої заочної, загальноосвітньої школи, які працюють; студенти вечірнього і заочного відділення у закладах середньої і вищої професійної освіти; аспіранти заочники; особи, які проходять той або інший курс за дистанційною формою навчання; ті, хто здобуває професію на робочому місці; слухачі курсів та інститутів підвищення кваліфікації; особи, які проходять підготовку або перепідготовку у зв'язку із змінами у змісті їх трудових функцій; особи, які опановують нову професію в курсовій або іншій формі; учасники програм рольової освіти; учасники програм неформальної освіти, що має аматорське спрямування; особи, які займаються керованою самоосвітою [8]. Необхідно наголосити, що дорослість пов'язують не стільки з віком людини, скільки з соціально-психологічними факторами, які усвідомлюються самою людиною й визнаються суспільством.

На думку М. Громкової, така невизначеність вимагає подальшого аналізу і осмислення. Вчена пропонує за основу аналізу взяти очевидну тезу про те, що дорослий є суб'єктом взаємодії з навколишнім світом, як природа («біо»), суспільство («соціо») і духовний простір («дух») [4, 46].

По-друге. Необхідно чітко визначити статус викладача, який здійснює освітянську діяльність серед різних категорій дорослого населення, та його професійні обов'язки. У педагогічній моделі головної функцією викладача є функція «джерела знань». У мсжах андрагогічної парадигми, на думку С. Змейова, викладач є експертом у галузі технології навчання дорослих, організатор спільної діяльності, з тим, хто навчається,

консультантом, натхненником, співавтором індивідуальної програми навчання, створювачем комфортних умов процесу навчання, і на останок, джерелом знань, умінь і навичок [7]. Цікавою є позиція російського ученого С. Вершловського, який вважає, що у системі освіти дорослих викладач насамперед є організатором навчання, який поєднує у своїй професійній діяльності й інші функції, виконуючи при цьому три ролі [1, 33-36]: «пікаря-психотерапевта», який надає допомогу у поновленні мотивації до навчальної і професійної діяльності, знижує рівень тривожності суб'єктів навчання; «експерта», який володіє змістом як андрагогічної, так і професійної діяльності, тих хто навчається; «консультанта», який володіє методологією андрагогічного супровіду процесу самоосвіти дорослих (цільове підвищення кваліфікації, випереджувальне навчання основам науково-дослідницької роботи, допомога у створенні проектів професійного і особистісного розвитку).

По-третє. Щодо форм освіти дорослих. Наразі найбільш поширеними є такі: формальна форма (передбачає навчальний процес на нормативній основі й відбувається за навчальним планом, його результатом є отримання відповідного сертифікату), неформальна (орієнтована на фактичний результат – нове самовизначення, інформованість, способи діяльності – курси, семінари, гуртки, лекторії), інформальна (не регламентується й відбувається через засоби масової інформації, спілкування). Проте такий поділ є достатньо умовним, усі форми є взаємопов'язаними. Так у п.3 Гамбурзької декларації про навчання дорослих, записано, що освіта дорослих охоплює увесь комплекс процесів формального або іншого навчання, з допомогою яких люди, з точки зору суспільства, до якого вони належать, є дорослими, збагачують свої знання і удосконалюють технічні і професійні кваліфікації або ж застосовують їх у новому напрямі для забезпечення своїх потреб і потреб свого суспільства [2]. Проте тенденції, яких набуває сучасна освіта дорослих, пов'язані передусім із посиленням її змістового (урізноманітнення форм і методів навчання) і організаційного (збільшення мережі закладів) відокремлення від традиційної освіти. Таким чином, ґрунтового вивчення вимагає проблема вибору доцільних форм і методів навчання дорослих у залежності від мети, що стоїть перед дорослим учнем.

Отже накопичений значний позитивний світовий досвід розвитку теорії і практики освіти дорослих має набути поглиблення в його екологічній складовій. Залучення дорослої людини до різних форм освітньої екологічної діяльності протягом життя дозволить їй не тільки

більш повно задовольняти власні потреби, але й сприятиме встановленню гармонійних взаємовідносин з навколишнім середовищем.

Література:

1. Вершловский С.Г. От педагогики к андрагогике // Университетский вестник. - СПб., 2002. - Вып.1. - С. 33-36.
2. Гамбургская декларация. Секция В., п. 3. / Пятая международная конференция по образованию взрослых. Гамбург, 14-18 июля 1997 г. ЮНЕСКО [Электронный ресурс]. - Режим доступа: 15.10.2007: <http://www.un.org/russian/document/déclarât/hamburg_decl.htm>. - Загол. з екрану. - рос.
3. Головатий М. Висока освіта впродовж життя // Персонал Плюс. № 37 (188). - 15-21 вересня 2006 р.
4. Громкова М.Т. Андрагогика: теория и практика образования взрослых: Учеб. пособие для системы доп. проф. образования / М.Т.Громкова. - М. - ЮНИТИ-ДАНА, 2005. - 495 с
5. Добринская Е.И. Образование взрослых в культурологическом измерении // В диапазоне гуманитарного знания. Сборник к 80-летию профессора М.С. Кагана. - СПб.: Санкт-Петербургское философское общество. Серия «Мыслители», 2001. - Вып. 4. - С. 33-39.
6. Екологічна політика та впровадження принципів сталого розвитку в Україні: участь громадськості: Матеріали всеукраїнської конференції екологічної громадськості (Київ, 14-15 грудня 2003 р.). - К.: Центр екологічної освіти та інформації „Фенікс”, 2002. - 240 с.
7. Змеев С. Наука XXI века: Андрогикика // Высш. образование в России. - 1998. - № 2. - С. 76-79.
8. Модельный закон "Об образовании взрослых" [Электронный ресурс]. - Режим доступа: 05.11.2007: <<http://www.pravovy.info/megdoc/part3/megd3174.htm>>. - Загол. з екрану. - рос.
9. Онушкин В.Г., Огарев Е.И. Образование взрослых // Энциклопедия профессионального образования: В. 3 т. / Под ред. С.Я. Батышева. - М.: АПО, 1999. - Т.2. - С.148-149.
10. Weizsäcker E.U. von Erdpolitik: Ökologische Realpolitik an der Schwelle zum Jahrhundert der Umwelt. Darmstadt: Wiss. Buchges. 1990. XIII. S. 9.
11. Chancen der Betriebe durch Umweltschutz: Plädoyer für ein offensives Umweltmanagement. Freiburg im Breisgau. 1988. S. 56.

УДК 347.778:378 - 147

Світлана Никітчина
м. Переяслав-Хмельницький

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ У КОНТЕКСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

In this article are show a questions about innovation prepare of the future teacher in higher education, what a basis on the isse tradition and new achievements pedagogicaln science with the purpose of the raise effective stading-education proress, and furthes form of the sdudents readiness to the future innovation work, and constant professional theach-yourself.

В статъе рассматривается вопрос инновационной подготовки будущего педагога в высшем учебном заведении, которая основывается на использовании традиционных и новых достижений педагогической науки с целью повышения эффективности учебно-воспитательного процесса, формирования у студентов готовности к будущей инновационной деятельности, постоянного профессионального самоусовершенствования.

XXI століття ввійшло в історію не тільки як ера переходу світу від протистояння до взаємодії на цивілізованій основі, але і як етап переоцінки парадигм минулого.

Актуальною вимогою часу є активна участь кожного індивіда у всезагальному культурному, науковому і технічному розвитку, у створенні новітніх зразків високоякісних технологій, які б сприяли розвитку міжнародної інтелектуальної кооперації і зростанню культурно-економічного потенціалу кожної окремої країни. Щоб стати повноправним учасником і творцем науково-технічного прогресу, необхідно мислити відповідно до норм і вимог нової культурної реальності. Крім того, у переломні історичні моменти, коли суспільство вивільняється від застарілих форм буття і творчості, особливої ваги набуває переосмислення, уточнення змісту смисловожиттєвих норм. Уміння глибоко проникати в суть цих процесів, усвідомлювати не лише їх фатальну невідворотність, а й позитивний зміст, перспективність втілення в життя - ось ознаки інноваційної особистості, яка може бути сьогодні конкурентоздатною на ринку праці - як національному, так і міжнародному.

Така особистість - це надзвичайно цінний ресурс, формування якого потребує тривалого часу і значних зусиль. За оцінками спеціалістів, навіть